

Veronica Salovaara / Pauliina Hongisto / Mirjam Kalland / Julia Puumalainen

SIGNALEN

Handbok för hörande av barn

– ur barns perspektiv och med ett platsbaserat synsätt

itla Självständighets-
jubileets
barnstiftelse

HELSINGFORS UNIVERSITET

Handbok för hörande av barn – ur barns perspektiv och med ett platsbaserat synsätt

Författare: Veronica Salovaara, Pauliina Hongisto, Mirjam Kalland & Julia Puumalainen

Utgivare: Självständighetsjubileets barnstiftelse sr.

Layout: Päivi Saarentaus, Miun Idea

Illustration: Alina Drake

Omslagsbild: Shutterstock

ISBN 978-952-7458-13-6 (PDF)

ISSN 2954-2855

Signalen – Itlas guider och handböcker 2024:1

Innehåll

Inledning	2
1 Utgångspunkter för hörande av barn	3
1.1 Förberedelser inför hörandet	3
1.2 Principer för hörande ur barns perspektiv	4
1.3 Platsbaserat hörande och förhandsutredning	5
1.4 Etiska principer, tillstånd och samtycke för hörandet	6
1.5 Kartläggning av risker	6
1.6 Val av metoder och nödvändiga verktyg	7
2 Frågor att gå igenom med barnen i början av hörandet	10
2.1 Skeden i hörandeprocessen	10
2.2 Hörandets ämne, syfte och metoder	10
2.3 Insamling och behandling av personuppgifter	11
2.4 Det är frivilligt att delta	11
2.5 Man får fråga!	11
2.6 Vad händer efter workshoppen?	11
2.7 Vill du vara med?	11
3 Aspekter som ska beaktas under hörandet	14
3.1 Barnets perspektiv i interaktionssituationen	14
3.2 En trygg, inkluderande miljö	14
3.3 Beaktande av alla barn vid hörandet	15
3.4 Dokumentation av barnens synpunkter	15
3.5 Att avsluta hörandet	16
4 Efter hörandetillfället	17
4.1 Strukturering, analys och användning av materialet i beslutsfattandet	17
4.2 Återkoppling till barnen	17
4.3 Utvärdering av beslutet	17
5 Kvalitetskriterier för hörande av barn	19
6 Källor	21
7 Bilagor	24

Inledning

Barnens rätt till medinflytande i frågor som berör dem själva är tryggad i Finlands grundlag och FN:s konvention om barnets rättigheter. Barn har rätt att bli hörda och att yttra sig i alla frågor och beslut som berör dem själva (S 60/1991, 12 art.). Barn ska bemötas som jämlika individer och de ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva (L 731/1999, 6 §).

För att trygga barns rättigheter måste barns och barnfamiljers intressen och behov utredas i beslutsfattandet. Syftet med en barnkonsekvensbedömning är att få fram information om hur ett beslut eller en handling påverkar barn. Bedömningar kan genomföras i olika skeden av processen. Vid en **förhandsbedömning** bedöms konsekvenserna innan ett beslut eller en ändring verkställs, medan en **processbedömning** kan genomföras i samband med att ett beslut verkställs. Konsekvenserna av ett redan fattat beslut eller kontinuerlig verksamhet bedöms med en **uppföljningsbedömning**. Bedömningarna i de olika skedena kompletterar varandra (t.ex. Iivonen & Pollari, 2022).

Den här handboken har utarbetats som stöd för kommunala tjänsteinnehavare och andra instanser eller organisationer som utför hörande av barn som en del av en barnkonsekvensbedömning. Med barn avses här alla personer under 18 år. Handboken ger konkreta verktyg och redskap för ett hörande av barn ur barns perspektiv, från planeringen av hörandet till genomförandet och bedömningen av kvaliteten på det genomförda hörandet. Handboken har utvecklats för direkt hörande av barn. Som exempel används särskilt arbetsmetoder som lämpar sig för workshoppar. Vi hoppas att utbildningar i hörande av barn snart blir en etablerad del av kommunernas och andra aktörers arbetsmetoder, så att barn kan höras på ett enhetligt och jämbördigt sätt överallt.

Handboken har utarbetats som en del av forskningsprojektet "Befolkning i förändring" (Muuttuva väestö) som genomfördes 2021–2023 (Aro m.fl., 2023, Kyösti m.fl., 2023). Forskningsprojektet har finansierats som en del av undervisnings- och kulturministeriets utvecklingsprogram "Utbildning för alla" som genomfördes 2020–2022 med målet att förbättra kvaliteten och jämlikheten inom småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen. Handboken bygger på resultaten av projektet (Salovaara m.fl., 2023), författarnas egna erfarenheter och observationer från hörande av barn som genomförts under forskningsprojektet samt resultat av tidigare utredningar av och undersökningar om hörande av barn (t.ex. Hart, 1992; Iivonen & Pollari, 2021; Lundy, 2007; Shier, 2001; Stenvall, 2020; Stenvall m.fl. 2021).

Vi hoppas att handboken kommer att vara till hjälp och stöd för alla som arbetar med hörande av barn!

I Helsingfors på barnkonventionens dag 20.11.2023.

Veronica, Pauliina, Mirjam och Julia

1 Utgångspunkter för hörande av barn

1.1 Förberedelser inför hörandet

Det krävs noggranna förberedelser för att höra barn. När hörandet sker som en del av en lagstadgad bedömning av konsekvenser för barn är det bra att inrätta en arbetsgrupp för att diskutera vilka frågor barnen ska höras i, hur deras åsikter kan och kommer att beaktas i beslutsfattandet samt hur och när hörandet ska äga rum. Barnen ska i ett tidigt skede tas med i planerings- eller utvecklingsarbetet, så att de har en verklig möjlighet att påverka beslutsfattandet eller den planerade åtgärden. En plan och en tidtabell för hörandet av barn ska göras upp.

Den här handboken handlar främst om direkt hörande av barn. Handboken ger en bra grund för direkt hörande av barn ur barns perspektiv. Det lönar sig att bekanta sig med handboken på förhand och ha den med då hörandet planeras och utförs. Med direkt hörande av barn avses ett hörande som baserar sig på interaktion, där den som genomför hörandet bemöter barnen direkt. Det finns många sätt att genomföra ett

direkt hörande, till exempel i form av intervjuer eller workshoppar. Vid direkt hörande har barnen även möjlighet att ta upp frågor utöver de fördefinierade frågorna eller diskussionsämnen. Direkt hörande gör det dessutom möjligt för både barn och vuxna att ställa ytterligare frågor, och ger den vuxna som genomför hörandet möjlighet att kontrollera att hen har förstått innehållet i barnens svar korrekt.

För att ett direkt hörande av barn ska kunna genomföras adekvat och enhetligt ska den som genomför hörandet vara väl förtrogen med sin uppgift. Vid ett hörande ur barns perspektiv ska den som genomför hörandet ha kompetens om metoder som baserar sig på interaktion. Det är till fördel om den som genomför hörandet har utbildning i interaktion med barn och/eller erfarenhet av att arbeta med barn. För närvarande finns inga etablerade eller enhetliga utbildningar i hörande av barn, även om det under de senaste åren har det publicerats många bra guider, e-utbildningar och handböcker om hörande av barn.

MER INFORMATION om hörande av barn finns till exempel i dessa guider och material:

- eOppiva & kansallinen lapsistrategia. (2023). *Lapsen oikeudet*. eOppiva och den nationella barnstrategin har tillsammans skapat en utbildningshelhet där alla som arbetar med barn hittar information och verktyg för främjandet av barns rättigheter. <https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/lapsen-oikeudet/>
- Stenvall, E., Titinen, L., Saarinen, L., Pollari, P. & Sirtamo, J. (2021). *Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille*. (Publikationer från statsrådets kansli 2021:6). https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163428/VNK_2021_6.pdf
- Iivonen, E., & Pollari, K. (2021). *Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille* (Publikationer från statsrådets kansli 2021:5). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>
- Iivonen, E., & Pollari, K. (2022). *Bättre beslut genom bedömning av konsekvenserna för barn – Bedömning av konsekvenserna för barn, barnbudgetering samt barn och unga som informationsproducenter inom välfärdsområdet : Anvisning för beslutsfattare, ungdomsfullmäktige och tjänsteinnehavare inom välfärdsområdena*. (Publikationer från statsrådets kansli 2022:2). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-076-9>
- Unicef och Rädda Barnen rf. (2023). *Opas lasten näkemysten kuulemiseen*. UNICEF och Rädda Barnen har samlat praktiska exempel, god praxis, färdiga frågeunderlag och metodiska tips som stöd för hörande av barn. <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/nykytilan-kartoituksella-arvioidaan-kunnan-lapsiystavallisyden-tilaa/opas-lasten>
- Rädda Barnen rf. (2023a). *Katsele palveluita lapsen silmin -työkirja*. <https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/11/16142112/katsele-palveluita-lapsen-silmin-tyokirja-valmis.pdf>

1.2 Principer för hörande ur barns perspektiv

När beslut fattas eller åtgärder vidtas som påverkar barn är det viktigt att de görs med barnens bästa i åtanke och att barnens åsikter blir hörda och förstådda. När barns åsikter utreds är det bra att utgå från barns perspektiv. Då man utgår från barns perspektiv (t.ex. Nilsson m.fl., 2015, Stenvall, 2020) strävar man efter att förstå barnets egna utgångspunkter och att lyfta fram barnets åsikter så noggrant som möjligt på det sätt som barnet själv har tagit upp dem. Då man utgår från barnets perspektiv har den vuxna ett äkta intresse för barnets upplevelser, tankar och känslor, och den vuxna upplever att hen lär sig något nytt då hen tar del av barnets åsikter. Man bör sträva efter att genomföra hörandet på ett sätt som lämpar sig för alla barn oberoende av ålder, bakgrund, förmåga, modersmål, hälsotillstånd eller andra egenskaper.

Ett hörande ur barns perspektiv innebär att barnen ges utrymme att ta upp frågor som är viktiga för dem. Personen som genomför hörandet ska sträva efter att försäkra sig om att hen har förstått barnens åsikter korrekt och dokumenterat dem på det sätt som barnen själva har avsett. Allt som är relevant för barnet ska antecknas. Även om hörandet har genomförts ur barns perspektiv – det vill säga genom att lyfta fram barnets åsikter utifrån barnets egna förutsättningar – kan man vid tolkningen av barnets svar och i beslutsfattandet använda ett barncentrerat perspektiv, det vill säga den vuxnas perspektiv på barnets angelägenheter. Den vuxna ansvarar alltid för att se till att beslutet beaktar aspekter som barnet inte nödvändigtvis

kan eller förmår beakta i sina svar på grund av sin ålder, erfarenhet eller utvecklingsnivå.

Vid hörande ur barns perspektiv spelar en stark upplevelse av delaktighet en viktig roll. Delaktighet innebär att barnen kan påverka den verksamhet som de deltar i och att de har realistiska möjligheter att påverka beslutsfattandet (Hart, 1992; Kirby m.fl., 2003; Lundy, 2007; Turja, 2010). Vid skenbart hörande förverkligas inte delaktigheten. Skenbart hörande kännetecknas av att a) frågor ställs till barn, men deras synpunkter påverkar inte beslutsfattandet, b) frågor ställs till barn i ett ärende där beslutsfattandet i själva verket redan har skett, c) endast ett litet antal barn hörs, som inte representerar alla de grupper av barn som berörs eller d) barnen leds till att svara på ett visst sätt eller deras åsikter förvrängs. Vid skenbara höranden deltar barnen i verksamheten eller beslutsfattandet endast som ”dekorationer” (Hart, 1992). I sådana processer tas barnens åsikter inte på allvar på grund av deras unga ålder eller brist på erfarenhet. Det räcker alltså inte med att bara höra en liten grupp barn i en fråga, utan barnens synpunkter måste vara väl företrädade och beaktas i beslutsfattandet jämbördigt med övriga synpunkter.

Delaktighet förutsätter en känsla av delaktighet, och den uppstår genom interaktion. Barnet upplever att den vuxna är intresserad av hens tankar och erfarenheter och att hens åsikter tas på allvar (Kalland, 2020). Barnet kan själv ta initiativ till att föra samtalet framåt och påverkan sker inte bara på initiativ av den vuxna eller på det sätt som vuxna bestämt (Hart, 1992). Den vuxnas uppgift blir att samordna barnens synpunkter och

MER INFORMATION om att öka barnens delaktighet i samhället och i den egna arbetskulturen finns till exempel i dessa guider och material:

- Fagerström, I. & Östman, N. (2019). *Jag vill också vara med. Handbok för delaktighetsfrämjande processnätverk i arbete med barn och unga*. (FSKC rapporter 2019:1). Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området & Mathilda Wrede-institutet. https://fskc.fi/Site/Data/2067/Files/Handbok_Delaktighet_FSKC_01_2019.pdf
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117. <https://doi.org/10.1002/chi.617>
- Tulensalo, H., Kalliomäki R., & Laimio, J. (2021). *Kohti lapsen näköistä osallisuutta*. Rädna Barnen rf. <https://www.pelastakaalapset.fi/lapsilta-opittua/lapsilta-opittua/osallisuus/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja/>

förslag till en fungerande helhet, med vilken verksamheten kan utvecklas så att den tjänar barnen på bästa möjliga sätt. Barnen kan till exempel lyfta fram utmaningar med distansundervisning eller skolvägen, men det är den vuxna eller beslutsfattaren som har erfarenhet, förmåga eller makt att påverka verksamheten och förändra praxis eller lagstiftning. För att öka barnens delaktighet är det bra att på förhand bekanta sig med olika sätt hur man kan öka delaktigheten i sin egen arbetsmiljö och i de egna tillvägagångssätten.

1.3 Platsbaserat hörande och förhandsutredning

Under hörandets förberedande skede ska målgruppen och ämnet noga övervägas. Vilka berörs av den planerade ändringen och vilka frågor i anslutning till den bör barnen höras om? För att man under hörandet ska få svar på frågor som är väsentliga för planeringen, utvecklingen eller beslutsfattandet ska ett platsbaserat hörande tillämpas. Med platsbaserat hörande avses att hörandet knyts till ett lokalt sammanhang, det vill säga att man hör just de barn som berörs av den förändring eller åtgärd som ska bedömas.

Utgångspunkten för ett platsbaserat hörande är att de lokala förhållandenas inverkan på barnens vardag identifieras. Barn lever sin vardag på olika orter och i olika livsmiljöer. Resurser och fenomen som påverkar livskvaliteten och vardagens uppbyggnad framträder på olika sätt beroende på livsmiljön. Barnen har kunskap om de unika förhållandena och lokala särdragen i sina egna livsmiljöer. Barn kan ha mycket särkunskap som de vuxna inte har, och denna kunskap bör användas vid planeringen och utvecklingen av tjänster och funktioner som berör barnen. Endast på så sätt kan tjänsterna tillgodose lokala barns behov. Detta förutsätter att den lokala informationen och kunskapen som utgörs av barnens synpunkter och erfarenheter uppskattas och betraktas som relevant i arbetet med att utforma och utveckla tjänster.

För att kunna välja ut teman och frågor inför hörandet som är relevanta för beslutsfattandet, är det viktigt att personen har en god förhandskänedom i ärendet. En god förhandskänedom fås genom omsorgsfulla förberedelser. Förberedelserna omfattar en förhandsutredning om det ärende som barnen ska höras i, vilken bidrar till att öka förståelsen för relevanta teman om frågor. Man kan förbereda sig inför hörandet till exempel genom att kartlägga tidigare forskningsresultat och rapporter. Beroende på ämnet för hörandet kan nationella utredningar, till exempel enkäter om skolhälso (Institutet för hälsa och välfärd [THL], 2023a) och barn- och ungdomsbarometrar (Barnombudsmannen, 2023; Statens ungdomsråd, 2023) samt relevanta undersökningar och utredningar ge viktig grundläggande information och hjälpa den som genomför hörandet att få en bra överblick över ämnet.

Tidigare undersökningar och utredningar hjälper den som hör barnen att förstå hur hen bör närma sig ämnet tillsammans med barnen och vilka frågor det lönar sig att ställa. Det är bra att utnyttja kompetens och kunskap från till exempel universitet, kompetenscentrum eller medborgarorganisationer. Även representativa grupper för hörande, som barnparlament och ungdomsfullmäktige, kan ha stor erfarenhet av samt kunskap och kompetens om barns angelägenheter. I mån av möjlighet är det också viktigt att undersöka det lokala sammanhanget i den fråga som ska höras. Det kan vara bra för den som genomför hörandet att veta vilka diskussioner som tidigare har ägt rum på lokal nivå och vilka lokala särdrag som är viktiga i frågan. När förhandsutredningen är gjord bör man klarlägga hur informationen kan användas i utarbetandet av frågor för hörandet och i beslutsfattandet. Förblev något oklart? Vad saknades i tidigare rapporter eller utredningar? Har målgruppen för tidigare undersökningar varit den samma som för det hörande som nu ska genomföras? Representerade de andra undersökningarna eller utredningarna alla berörda barngrupper?

Det är viktigt att välja rätt målgrupp för hörandet. Målgruppen ska på ett mångsidigt sätt representera alla barngrupper som berörs av frågan. Därför är det viktigt att man försöker nå barn från olika bakgrunder och med olika utgångslägen. Man bör fundera över hur man kan nå ut till barn som skiljer sig från majoritetsbefolkningen, är utsatta, har olika utgångslägen eller tillhör marginaliserade grupper eller minoritetsgrupper. Dessutom ska man sträva efter att nå representanter för olika kön och barn i olika åldrar. Barnrepresentationsgrupper, till exempel barnparlament eller elevkårer, representerar inte alltid alla grupper av barn, eftersom de inte nödvändigtvis består av barn från alla bakgrunder eller utgångslägen. Å andra sidan kan det vara nödvändigt att höra eller konsultera vissa representationsgrupper, till exempel minoritetsgrupper, för att säkerställa att alla röster blir hörda. För att nå en viss målgrupp kan befintliga nätverk utnyttjas, såsom organisationer, intressegrupper och ungdoms- och fritidsaktörer.

Daghem och läroinrättningar är i allmänhet bra platser för att nå barn från olika bakgrunder. I princip är alla barn som bor i Finland läropliktiga fram till 18 års ålder och deltar i förskoleundervisning och grundläggande utbildning samt utbildning på andra stadiet eller utbildning i övergångsskedet. Dessutom deltog nästan 90 procent av barn i åldern 3–5 i småbarnspedagogik år 2021 (Finlands officiella statistik [FOS], 2023). En annan orsak till varför daghem och skolor lämpar sig bra för hörande, är att daghem och skolor i allmänhet är bekanta och trygga platser för barnen.

1.4 Etiska principer, tillstånd och samtycke för hörandet

Barn ska alltid höras i enlighet med etiska principer och med respekt för barnen. Nödvändiga tillstånd ska införskaffas i god tid (t.ex. från barnet, vårdnadshavaren, enheten för småbarns-pedagogik, skolan eller kommunen). Personuppgifter ska behandlas i enlighet med dataskyddsprinciperna i dataskyddslagstiftningen och en dataskyddsbeskrivning ska vid behov göras upp. Ett tillvägagångssätt som utgår ifrån lagstiftningen samt etiska principer och värderingar ska genomsyra hela hörandeprocessen från planeringsskedet till beslutsfattandet. Respekt för barnet är den viktigaste principen i hörandeprocessen. Ett barn ska mötas med respekt, oavsett barnets åsikt, bakgrund eller ställning. Hörandets syfte och målsättning ska kommuniceras tydligt och öppet. Den som hör barnen ska agera rättvist och behandla alla på ett jämlikt och likvärdigt sätt.

Barnen informeras om hörandet i god tid, till exempel per brev eller i samband med ett besök före hörandetillfället, så att de får information om hörandet på förhand. I meddelandet eller under besöket informeras barnen om hörandets ämne, syfte, tidpunkt och tillvägagångssätt. Det är viktigt att berätta att det är frivilligt att delta i hörandet. Därtill är det också bra att tala om för barnen och/eller deras vårdnadshavare vem eller vilken aktör som genomför hörandet och att lämna den personens kontaktuppgifter för eventuella frågor. Om det behövs tillstånd från vårdnadshavarna för hörandet, eller då man informerar vårdnadshavarna om hörandet, är det viktigt kommunicera på vårdnadshavarnas modersmål eller på ett språk som de förstår tillräckligt bra. Fotografering och videoinspelningar ska i regel undvikas under hörandetillfället, och denna information ska förmedlas till alla som närvarar under hörandet. En eventuell fotografering förutsätter barnets och vårdnadshavarens tillstånd.

Om hörandet utförs i ett daghem eller i en skola av en utomstående person, är det bra att instruera personalen att påminna barnen när hörandetillfället närmar sig. På det här sättet hinner barnen förbereda sig inför situationen. Personalen bör påminna barnen om vem eller vilka som kommer på besök och varför. Det är också bra att påminna barnen om vad hörandet handlar om och att det är frivilligt att delta. Då kan barnen ställa in sig på besöket i förväg och upplever förmodligen inte att det är förvirrande med besök av utomstående vuxna.

1.5 Kartläggning av risker

Eventuella risker till följd av hörandet ska kartläggas och en riskhanteringsplan utarbetas. Ett barns deltagande i hörandet får inte utgöra en risk för barnet eller försvåra hans livssituation.

Eventuella risker kan hänföra sig till barnets psykiska eller fysiska säkerhet, integritet eller rättsskydd. Den som genomför hörandet gör en förhandsbedömning om det finns en risk att de frågor som diskuteras under hörandet kan orsaka ångest, rädsla eller stress hos barnen. Om man bedömer att de ämnen som tas upp kan innebära en risk för barnen, behöver man överväga om dessa ämnen kan behandlas, och hur man kan behandla dem så sensitivt som möjligt.

Till exempel om hörandets ämne är förändringar i skolnätet och beslutsfattarna funderar på nedläggning av skolan barnen går i, så kan en diskussion om ämnet ge upphov till oro, rädsla och andra känslor, även om en eventuell nedläggning inte planeras förrän om flera år. I sådana fall kan det vara onödigt att oro barnen om något som kanske inte ens kommer att inträffa, eller som kommer att inträffa först flera år senare när barnen redan har lämnat skolan. Då finns det skäl att fundera över hur den som genomför hörandet närmar sig ämnet. Man kan till

MER INFORMATION om etiska principer vid hörande av barn finns till exempel i dessa guider och material:

- Hipp, T. & Palsanen K. (2014). *Lasten osallistumisen etiikka – lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä*. Kymmenen periaatetta. Centralförbundet för barnskydd. https://www.iskl.fi/wp-content/uploads/lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf
- Dataombudsmannens byrå (2023a). *Dataskyddsprinciper*. <https://tietosuoja.fi/sv/dataskyddsprinciper>. Information om dataskydd och behandling av personuppgifter.
- Save the Children. (2021). *The Nine Basic Requirements for Meaningful and Ethical Children's Participation*. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/basic_requirements-english-final.pdf. Information om etiska principer vid hörande av barn.

exempel distansera ämnet från barnens egen skol- eller daghemsmiljö och i stället höra barnen om skolan eller inlärmingsmiljön på en allmän nivå, till exempel i form av "framtidens skola" (Programmet för utveckling av barn- och familjetjänster, 2018). Med yngre barn kan man också använda sig av en berättarmetod där barnen först får lyssna till en kort berättelse eller saga om det aktuella temat. I slutet av berättelsen kan man diskutera hur barnen tänker om berättelsen och sedan föra frågorna närmare barnens egna liv. Även den modell som utvecklades under forskningsprojektet Befolkning i förändring och som ur barnets perspektiv lyfter fram frågor som är viktiga för barn kan med fördel användas i utvecklings- och planeringsarbetet. Den här modellen passar barn i de flesta åldersgrupper (bild 1 och bilagorna 1, 2, 3).

Barnens integritet ska skyddas i hörandeprocessen. När barn hörs i grupp kan det löna sig att undvika alltför känsliga ämnen, så att enskilda barn inte hamnar i en besvärlig situation eller blir föremål för negativ uppmärksamhet. Det är också viktigt att påminna barnen om deras rätt att inte svara på vissa frågor. Man kan tala om för barnen att om en fråga är för personlig eller om de av någon anledning inte vill svara på frågor som ställs, så är det okej att inte svara.

En av de viktigaste utgångspunkterna då man hör barn ur barnets perspektiv är att uppmuntra barnen att uttrycka sina egna åsikter och att ta upp frågor som de själva upplever är viktiga. Dessa frågor kan vara sådana som den som genomför hörandet inte på förhand har planerat att diskutera med barnen. Vid dessa situationer finns det alltid en risk att barnen tar upp frågor eller teman som är känsliga eller berättar något som kan skapa en oro över barnet. Det är bra att komma ihåg att vem som helst kan göra en barnskyddsanmälan om det uppstår oro över barnet eller kring det som barnet tar upp till exempel under hörandet. Anvisningar för hur man gör en barnskyddsanmälan finns på Institutet för hälsa och välfärds webbplats (THL, 2023b). Dessutom är personer i tjänsteförhållande eller anställningsförhållande inom vissa branscher skyldiga att göra en barnskyddsanmälan till välfärdsområdet (Barnskyddslagen 2007/417 25 §). En anmälan ska göras om den som genomför hörandet i sin uppgift "fått kännedom om ett barn för vars del behovet av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling eller barnets eget beteende kräver att behovet av barnskydd utreds" (Barnskyddslagen 2007/417 25 §). Om en arbetstagare har skäl att misstänka att ett barn har utsatts för ett brott, ska hen dessutom göra en brottsanmälan till polisen. Det här ska göras om en arbetstagare misstänker att en minderårig har utsatts för till exempel misshandel eller sexuellt utnyttjande. Det är viktigt att på förhand sätta sig in i de egna skyldigheterna för att kunna handla på rätt sätt i olika situationer. En barnskyddsanmälan ska göras utan dröjsmål och får inte delegeras till exempel till en chef.

1.6 Val av metoder och nödvändiga verktyg

Barnens synpunkter kan utredas med olika metoder. Exempel på olika metoder är enkäter, workshoppar, intervjuer, diskussioner, grupparbeten, gruppdiskussioner, visuella metoder, berättelser, sagor, observationer, lekfulla uppgifter och ritning. Exempel på olika metoder finns till exempel i modellen Barnvänlig kommun från Finlands UNICEF (Finlands UNICEF, 2023). Olika metoder kan också kombineras. I till exempel diskussioner och workshoppar kan barnen välja att skriva, berätta muntligt eller rita. I workshoppar kan barnen arbeta själv eller tillsammans. Vid grupparbete kan barnen fördela uppgifterna sinsemellan. Om till exempel en del barn bara vill uttrycka sina åsikter muntligen, kan andra barn skriva eller rita upp gruppens synpunkter på papper. Det är bra att diskutera med barnen vilken arbetsmetod de föredrar. När barnen får påverka valet av metod kan det öka motivationen att delta i hörandet. Barnen kan ha många idéer om hur de kan delta, och de föreslår ofta nya sätt att genomföra hörandet (van Bijleveld m.fl., 2020; Weckström, 2021).

Oavsett vilken metod som används måste hörandet alltid ta hänsyn till barnets ålder, utvecklingsnivå, färdigheter och förmågor. Metoden för hörandet anpassas enligt barnet eller gruppen av barn. Metoden får inte utesluta någon utan ska göra det möjligt för alla barn att delta. För äldre barn kan ett mer självständigt arbetssätt fungera bättre, till exempel att arbeta i små grupper. Då kan barnen självständigt diskutera och skriva ner sina synpunkter. Det är dock viktigt att svaren diskuteras även med de barn som arbetar självständigt för att undvika missförstånd.

Vid valet av metod är det också bra att beakta hur mycket tid som reserverats för hörandet. Yngre barn orkar inte koncentrera sig lika länge som äldre barn, och det här är bra att beakta i antalet frågor eller teman som behandlas. Yngre barn kan också behöva mer tid för att besvara frågor. Antalet vuxna som deltar i hörandet måste också stå i proportion till barnens ålder och antal.

Före hörandet är det bra att fundera på vilka material och redskap som behövs för hörandet: Behövs det papper, blyertspennor, färgpennor, bildkort för olika aktiviteter eller till exempel känslokort? Om man använder verktyg för tillgänglig kommunikation, kan fler barn delta och vara aktiva under hörandet. Med tillgänglig kommunikation avses medel som stöder och ersätter tal (Hjärnförbundet, 2023). Medel för tillgänglig kommunikation kan till exempel vara olika bildkort, känslokort eller stödtecken. Det är också bra att överväga om det finns behov av tolk eller assistent under hörandet.

Den modell (bild 1) som utvecklats inom forskningsprojektet Befolkning i förändring kan användas som svarsbotten för workshoppar. Modellen finns i slutet av den här handboken på finska, svenska och nordsamiska (bilagorna 1, 2, 3). Modellens idé är enkel och lämpar sig för barn i olika åldrar och för flerspråkiga barn. Med hjälp av modellen kan barnen

uttrycka sina åsikter antingen genom att rita, skriva eller berätta. Modellen kan användas för både självständigt arbete och grupparbete. Modellen ger barnet möjlighet att fritt berätta om ett visst ämnesområde och stöder barn att lyfta fram sådant som barnet själv tycker är viktigt.

Det är bra att skriva ut svarsbotten på ett tillräckligt stort papper (t.ex. i storlek A3). I den första delen av modellen får barnen fritt berätta om ett förutbestämt tema, till exempel vägen till skolan ("Berätta om er skolväg"). I nästa del får barnen berätta om saker som känns positiva och som gör dem glada ("Vad gör er glada under skolvägen?"). Därefter får barnen berätta om

saker som känns tråkigt, ledsamt eller som förargar dem ("Är det något som känns tråkigt under skolvägen?"). Slutligen får barnen berätta om sina önskemål ("Om ni fick önska, hurudan skulle er väg till skolan vara?"). Avslutningsvis kan barnen skicka egna budskap till beslutsfattarna ("Vad vill ni berätta för beslutsfattarna om er skolväg?"). Det är bra att försäkra sig om att barnen förstår innebörden av alla ord i frågorna. Barn kan till exempel ha svårt att förstå ordet "beslutsfattare" och då kan termen "vuxna" användas i stället. De svåra ordens innebörd bör förklaras för barnen eller så bör man sträva efter att använda synonymmer som är lättare att förstå.

Figur 1.

Svarsbotten för arbete i workshoppar eller självständigt arbete.

 <p>Berätta...</p>	 <p>Det här gör mig glad...</p>	 <p>Meddelande till de vuxna eller till dem som bestämmer...</p>
 <p>Det här känns tråkigt...</p>	 <p>Om jag fick önska...</p>	

Viktigt att komma ihåg före hörandet:

- **Barnen har inkluderats redan i början av processen.** Barnen ska i ett tidigt skede tas med i planerings- eller utvecklingsarbetet, så att de har en verklig möjlighet att påverka beslutsfattandet eller den planerade åtgärden.
- **Barnen hörs av en person som är utbildad för uppgiften.** För att barn ska kunna höras överallt på ett korrekt och jämlikt sätt ska den som genomför hörandet vara noggrant förtrogen med sin uppgift och med att arbeta med barn.
- **Hörande ur barns perspektiv.** Barnets perspektiv används under hörandet. Barnens åsikter lyfts fram på ett adekvat sätt. Barnens delaktighet under och efter hörandet spelar en viktig roll. Barnen får känslan av att de blir hörda och att de tas med i beslutsfattandeprocessen.
- **Platsbaserat hörande.** Hörandet genomförs med ett platsbaserat synsätt. Med platsbaserat hörande avses att hörandet knyts till ett lokalt sammanhang, det vill säga att man hör just de barn som berörs av den förändring eller åtgärd som ska bedömas. Utgångspunkten för ett platsbaserat hörande är att de lokala förhållandenas inverkan på barnens vardag identifieras.
- **En förhandsutredning om ämnet för hörandet har gjorts.** Före hörandet gör man en förhandsutredning, till exempel genom att kartlägga tidigare forskningsresultat och rapporter. Förhandsutredningen bidrar till att öka förståelsen om frågan som barnen ska höras i. Tidigare undersökningar och utredningar kan hjälpa den som hör barnen att förstå hur hen bör närma sig ämnet tillsammans med barnen och vilka frågor det lönar sig att ställa.
- **Särskilda åtgärder har vidtagits för att nå ut till barn från olika bakgrunder och utgångspunkter.** Målgruppen ska på ett mångsidigt sätt företräda de olika barn som berörs av det ärende som ska höras.
- **Nödvändiga tillstånd och samtycken har erhållits.** Barn ska alltid höras i enlighet med etiska principer och med respekt för barnet. Nödvändiga tillstånd införskaffas i tid.
- **Risker som hörandet kan medföra har kartlagts och beaktats.** Deltagandet i hörandet får inte medföra olägenheter eller risker för barnet. Före hörandet ska potentiella risker kartläggas och en riskhanteringsplan utarbetas.
- **Den lämpligaste metoden för hörandet har valts för målgruppen.** Oberoende av vilken metod som används ska barnets ålder, utvecklingsnivå, färdigheter och förmågor tas hänsyn till i hörandet. Hörandemetoden anpassas enligt barnet eller gruppen av barn.

2

Frågor att gå igenom med barnen i början av hörandet

2.1 Skeden i hörandeprocessen

Vid hörandet är det viktigt att informera barnen om deras rättigheter och om hur hörandet kommer att utföras. Barnen har redan fått förhandsinformation om hörandet i form av ett meddelande eller besök av den som ska genomföra hörandet. Eventuellt har barnen också fått information om hörandet från vårdnadshavare, skol- eller daghemspersonal eller andra vuxna som arbetar med barnen. Man får dock inte anta att barnen vet eller minns vad hörandet handlar om när de kommer till tillfället. Den som genomför hörandet presenterar sig för barnen i början av tillfället och berättar för barnen hur hörandet utförs, syftet och målet med hörandet och om själva hörandeprocessen. Då man berättar för barnen om processen, ska barnens ålder och utvecklingsnivå alltid beaktas. Barnen informeras om att det är frivilligt att delta i hörandet och om vilka uppgifter som samlas in om dem, vad som händer med barnens svar efter hörandet och vem barnens synpunkter presenteras för. Om barnen garanteras anonymitet är det viktigt att förklara för barnen vad anonymitet innebär i praktiken.

Barn kan i allmänhet ha svårt att förstå hur byråkratiska beslutsfattandeprocesser går till och på vilket sätt hörandet ingår i dessa processer. Därför ska man vara så tydlig som möjligt när det gäller processens olika skeden. Att använda bilder som stöd kan hjälpa barnen att förstå hur hörandet går till. Det är viktigt att försäkra sig om att barnet förstår vad hen deltar i och ger sitt samtycke till. Därtill bör man på ett begripligt sätt informera barnen om etiska och lagstadgade aspekter. I projektet Befolkning i förändring utvecklades en modell för hur man kan berätta om hörandeprocessens olika skeden. Modellen finns på finska, svenska och nordsamiska i slutet av den här handboken (bilagorna 4, 5 och 6). Som bilaga finns också en version utan text av modellen, som kan anpassas till det egna hörandetillfället (bilaga 7).

En minneslista för möten med barn finns på Rädda Barnen rf:s webbplats:

- Rädda Barnen rf. (2023b). *Muistilista lasten kohtaamiseen*. https://pelastuskaalapeset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2023/06/19101744/kohtaamisen-muistilista_huoneentaulu.pdf

2.2 Hörandets ämne, syfte och metoder

Barnen informeras om hörandets ämne, syfte och metod med beaktande av barnens ålder och utvecklingsnivå. Detta innebär till exempel att man använder ett tydligt språk och ord som barnen förstår. Barnen ska vara medvetna om varför de hörs. De ska också få tillräcklig information om det ämne som de hörs i, så att de utifrån informationen kan bilda sig åsikter och synpunkter.

Man kan berätta för barnen att man vid hörandetillfället kommer att fråga om till exempel vägen till skolan, och att man frågar barnen om det för att de vuxna vill fatta beslut som tar hänsyn till barnens synpunkter i frågan. Man kan berätta för barnen att barnen är experter på detta, eftersom de har erfarenhet och kunskap om den egna skolvägen. Redan i början av tillfället är det bra att betona att det inte finns några rätta eller fel svar på frågorna, utan de vuxna är intresserade av barnens egna åsikter och erfarenheter. Barnen ska också informeras om hur hörandet går till i praktiken, det vill säga vilka arbetsmetoder som kommer att användas.

2.3 Insamling och behandling av personuppgifter

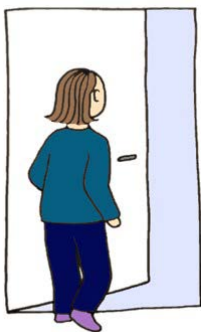
Det är viktigt att informera barnen om hur deras personuppgifter samlas in, behandlas och lagras. Personuppgifter är sådana uppgifter som gör det möjligt att identifiera en person direkt eller indirekt, till exempel genom att kombinera en enskild uppgift med andra uppgifter som gör det möjligt att identifiera en person (Dataombudsmannens byrå, 2023b). Personuppgift är ett främmande begrepp för många barn, så det är bra att använda exempel och klarspråk.

Om barnen utlovas anonymitet ska de informeras om vad anonymitet innebär i praktiken. Man kan till exempel berätta för barnen att anonymitet betyder att barnens, daghemmets eller skolans namn inte berättas för någon, och att det inte berättas vad enskilda barn har sagt. Ibland kan barnen oroa sig för att vuxna i skolan får veta vad som diskuterades under hörandet. Om barnen lovas att de vuxna i skolan inte får veta vad enskilda elever sagt, måste det löftet också hållas. Det är dock bra att den som genomför hörandet är beredd på att barnen kan önska att en viss sak berättas åt de vuxna i skolan. Då rekommenderas det att den som genomför hörandet också för saken vidare.

2.4 Det är frivilligt att delta

Barn har rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som direkt berör dem själva, som individ eller grupp. Barn har dock också rätt att avstå från att delta i höranden eller från att svara på enkäter eller frågor. Barnen ska alltid informeras om att det är frivilligt att delta i hörandet, att de kan avsluta hörandet eller välja att inte delta alls utan att det påverkar dem negativt. Det är viktigt att komma ihåg att ett av vårdnadshavaren undertecknat tillstånd inte innebär att *barnet* samtycker till att delta i hörandet.

2.5 Man får fråga!

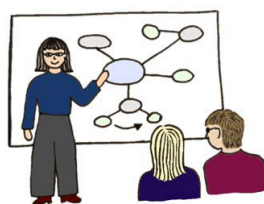
Man kan gärna uppmuntra barnen att ställa frågor om hörandeprocessen. Barnen informeras om att de får fråga vad som helst före, under och efter hörandetillfället. Det är viktigt att påminna barnen om att det inte finns rätt eller fel svar, samt att alla åsikter är lika viktiga och att alla röster hörs på ett jämbördigt sätt.

Om barnen har frågor efter hörandetillfället kan barnet, barnets vårdnadshavare eller till exempel barnets lärare kontakta den som genomfört hörandet. Berätta för barnen var de hittar kontaktuppgifterna om de vill fråga något efter tillfället.

2.6 Vad händer efter workshoppen?

Det är viktigt att berätta för barnen vad som händer med deras svar efter hörandetillfället och på vilket sätt deras svar kommer att behandlas och dokumenteras. Barnen informeras om var de kan få ytterligare information om hörandet och beslutsprocessen. Berätta för barnen vem, vilka eller vilken aktör som fungerar som publik. Med publik avses den som tar emot

barnens synpunkter, till exempel den som fattar beslut i frågan. Publiken har en skyldighet att lyssna och beakta barnens synpunkter i beslutsfattandet. I det här skedet är det bra att tala om för barnen att även om beslutsfattarna försöker ta hänsyn till barnens synpunkter, kan beslutet inte alltid genomföras precis så som barnen önskar. Det är bra att säga att beslutsfattarna genomföra besluten i barnens intresse, det vill säga så att det slutgiltiga beslutet är det bästa möjliga för barnen.

2.7 Vill du vara med?

Innan man inleder det hörandet måste man försäkra sig om att barnen har förstått ämnet och syftet med hörandet. Personen som genomför hörandet frågar barnen om de har några frågor om hörande, hur hörandet kommer att gå till eller om något annat i hörandeprocessen. Därefter frågar man om barnen vill delta i hörandet.

Man kan be om barnets samtycke skriftligen eller muntligen. När det är fråga om yngre barn räcker det i allmänhet med ett muntligt samtycke. Barnen kan också visa sin vilja att delta genom gester eller kroppsspråk, till exempel genom att visa med tummen upp eller ned. Man kan fråga: "Vill ni vara med? Ni kan visa mig med tummen upp eller ned. Om ni vill vara med visar ni tummen så här, och om ni inte vill vara med visar ni tummen så här" (här visar man själv med tummen).

Först efter att barnen fått tillräcklig med information om hörandet och en noggrann beskrivning av processen för hörandet ber man om barnens samtycke. Barnen behöver tillräckligt med information om hörandet för att kunna avgöra om

de vill delta eller inte. Det är viktigt att barnet ger sitt eget samtycke och att man minns att samtycket är en fortlöpande process och barnet har rätt att när som helst vägra delta eller avbryta hörandetillfället. Även om man fått barnets samtycke till att delta i början av hörandet, får barnet avbryta sitt deltagande när som helst och behöver inte på något sätt motivera avbrytandet.

Ibland kanske barnen inte vill eller vågar säga rent ut att de vill avbryta hörandet eller att de behöver en liten paus. Det är bra att hålla ett öga på barnens kroppsspråk under hörandet, så att man kan försöka tolka barnets villighet att delta. Barnets rörelser kan vara ett sätt att förmedla upplevelser som är svåra att uttrycka i ord (Helavirta, 2007). Barnet kan behöva mer stöd från en vuxen för att uttrycka sina åsikter. Ibland kan till exempel en rörelse signalera ovilja att fortsätta delta eller ett behov av en liten paus. Barn i småbarnspedagogiken kan visa att de vill avsluta hörandet till exempel genom att börja leka. Äldre barn kan börja prata om sådant som inte har med saken att göra.

Om man under hörandet upptäcker att ett barn inte orkar koncentrera sig, inte vill svara på frågor eller med kroppsspråket visar att hen inte längre vill delta, kan man fråga barnet om hen fortfarande orkar fortsätta, om hen vill ta en paus eller om hen vill avbryta hörandet. Särskilt för yngre barn kan en kort paus eller pausgymnastik vara en bra lösning om barnen börjar tappa fokus, men ändå vill fortsätta. Barnen kan själva föreslå vilken typ av pausgymnastik de vill ha. Den som genomför hörandet kan mycket väl delta i gymnastiken tillsammans med barnen, och på så sätt öka känslan av samhörighet och delaktighet. Om hörandet genomförs till exempel i skolan och mer tid än en vanlig lektion har reserverats, kan man under hörandet hålla en rast och fortsätta med tillfället därefter.

Om ett barn vill avbryta hörandet ska svaret godtas som sådant. Den som ansvarar för hörandet ska se till att barnet har en säker plats att gå till om hen avbryter hörandet före de andra. Alternativt kan man komma överens med barnet om att hen

får göra något annat på egen hand i samma utrymme, till exempel rita eller läsa en bok medan de andra fortsätter att arbeta. Den som genomför hörandet ska följa med hur barnen orkar under hela hörandetillfället och vid behov vara beredd att avsluta hörandet tidigare än planerat. Det viktigaste är att barnens frivilliga deltagande bibehålls genom hela hörandet.

Ibland kan det vara svårt för ett barn att avgöra om hen vill delta eller inte. Det kan finnas många skäl till detta. Ett barn kan till exempel vara intresserad av att delta, men hen har inte helt förstått vad som kommer att hända vid tillfället. Det kan också vara viktigt för barnet att se om kamraterna ger sitt samtycke innan hen själv svarar. Man kan förklara för barnet att hen får stanna kvar och se vad som händer vid hörandetillfället, men att hen får lämna rummet genast om hen upplever att det inte känns bra. Det är också bra att påminna om att barnet får delta i så stor utsträckning som det vill och att ingen tvingas att svara på frågor.

Om ett barn säger att hen inte vill delta, ska svaret godtas som sådant utan några försök till övertalning. Man bör försäkra på förhand att de barn som inte deltar i hörandet har annat program som de deltar i. Om hörandet sker på daghemmet eller i skolan är det bra att komma ihåg att på förhand diskutera med personalen vad de barnen som inte deltar i hörandet gör. Vanligtvis deltar de barn som inte vill vara med på hörandet i daghemmets eller skolans sedvanliga verksamhet.

VIKTIGT att komma ihåg i början av hörandet:

- **Barnen har fått information om hörandets ämne, syfte och metod.** Barnen ska vara medvetna om varför de hörs och få tillräcklig information, så att de utifrån informationen kan bilda sig åsikter och synpunkter om den fråga som de hörs i. Barnen ska få veta att alla åsikter är lika viktiga och att allas röster hörs på ett jämbördigt sätt.
- **Barnen har informerats om hur deras personuppgifter samlas in, behandlas och lagras.** Det är viktigt att informera barnen om hur deras personuppgifter samlas in, behandlas och lagras. Om barn utlovas anonymitet kan personen som genomför hörandet till exempel berätta att barnen får delta i hörandet utan att uppge sina namn.
- **Barnen har informerats om att hörandet är frivilligt.** Barnen ska informeras om att de kan avstå från att delta i hörandet eller avsluta hörandet när som helst utan negativa konsekvenser.
- **Barnen har gett sitt eget samtycke till att delta.** Barnets samtycke kan begäras skriftligen eller muntligen. När det är fråga om yngre barn vars vårdnadshavare gett tillstånd räcker det i allmänhet med ett muntligt samtycke. Om ett barn säger att hen inte vill delta, ska svaret godtas som sådant utan några försök till övertalning.
- **Barnen har fått veta var de kan få mer information om hörandet och beslutsfattandet.** Barnen ska påminnas om att de får fråga vad som helst före, under och efter hörandetillfället.
- **Barnen har fått veta vem eller vilka som fungerar som publik.** Barnen ska få veta vad som händer med deras svar efter hörandetillfället och på vilket sätt deras svar kommer att behandlas och registreras. Barnen ska också få veta vem, vilka eller vilken aktör som fungerar som publik. Med publik avses mottagaren av barnens åsikter, till exempel den som fattar beslut i frågan.

3

Aspekter som ska beaktas under hörandet

3.1 Barnets perspektiv i interaktionssituationen

För att kunna fatta ett beslut som ligger i barnens intresse måste barnens synpunkter förstås och lyftas fram på bästa möjliga sätt. Syftet med ett hörande ur barns perspektiv är att lyfta fram barnens synpunkter på ett sanningsenligt och korrekt sätt. Vid ett hörande ur barns perspektiv spelar barnens delaktighet under och efter hörandet en central roll. Barnen upplever att de blir hörda och tas med i beslutsfattandeprocessen. Vid interaktion försöker den som genomför hörandet aktivt lyfta fram och betona barnens eget aktörskap. Barnen ges möjlighet att ta upp frågor utöver de planerade frågorna och den som utför hörandet ska försäkra sig om att svaren förstås och kommer fram så som barnen har avsett.

Interaktionen mellan barnet och personen som genomför hörandet spelar en mycket viktig roll vid hörande ur barns perspektiv. I interaktionssituationer med barn övergår personen som genomför hörandet från vertikal interaktion till horisontal interaktion (Gerrits m.fl., 2005; Russell m.fl., 1998). Det innebär att den vuxna överger sin maktställning, varpå barnets eget aktörskap och perspektiv framträder tydligare. Horisontal interaktion har visat sig öka samarbetet och samstämmigheten (Russell m.fl., 1998). Horisontal interaktion omfattar även ömsesidighet och delad makt. Att ett barn till exempel får lämna hörandetillfället om det så önskar betyder att barnet har rätt att bestämma över sina egna handlingar.

Den som genomför hörandet bör ha tillräcklig förmåga och kompetens för att genomföra ett hörande som baserar sig på interaktion. Man beaktar barnets delaktighetsförmåga ur ett subjektivt perspektiv, genom att understryka barnets förmåga att förstå och delta i hörandetillfället. Vid direkt hörande är det bra att försäkra sig om att barnens särskilda behov har beaktats och att alla har lika möjligheter att delta.

Det är bra att undvika att använda datorer och andra digitala hjälpmedel i mötet med barnen, eftersom dessa redskap kan skapa en onödig mur mellan barnet och personen som genomför hörandet. Digitala verktyg kan däremot användas till exempel om man visar barnen bilder som illustrerar hörandeprocessen med hjälp av en projektor. Det kan också vara bra att ställa fram frågorna för barnen i skriftlig form. Det rekommenderas att den som genomför hörandet koncentrerar sig så mycket som möjligt på att möta barnen, och inte gömmer sig bakom en datorskärm. Alla anteckningar som görs under hörandet ska göras på ett transparent sätt så att barnen ser och får veta vad som antecknas under hörandet.

Under diskussionen med barnen är det bra att hålla frågorna så öppna som möjligt. Frågorna kan börja med "hur", "vad" eller helt enkelt med "Vad tycker/tänker ni om det här?" I början bör "varför"-frågor undvikas, eftersom de kan få barnet att tro att det finns ett "rätt" och "fel" svar. Ordet "varför" kan ersättas till exempel genom att fråga: "Vad tror ni, vad beror det på att...?" Det är viktigt att diskutera tillsammans och ställa följdfrågor: "Vad tycker ni andra om det här?" eller "Berätta mer!" Den som genomför hörandet ska se till att alla barn i gruppen får möjlighet att berätta vad de tycker. Ibland kan det hända att man ställer "ja/nej"-frågor (t.ex. "Är det så att..."). Då är det bra att fortsätta med frågor som inleds med "vad" eller "hur". Följdfrågor kan till exempel vara: "Berätta mer om vad du tänker" eller "Har någon annan några tankar om det här?"

Det är också bra att tänka på innebörden av enskilda ord när man ställer frågorna. I till exempel forskningsprojektet Befolkning i förändring utreddes aspekter i anslutning till barnens välbefinnande inom deras egna gemenskaper. De första deltagande barngrupperna fick frågan: "Om något tråkigt händer (på daghemmet/i skolan), *vem kan* du berätta det för?" Barnen svarade att de kunde berätta för bland andra skolkuratoren, skolpsykologen, läraren eller rektorn. Frågan omformulerades därefter och ställdes till de därpå följande grupperna i formen: "Om något tråkigt händer (på daghemmet/i skolan) *vem berättar* du det för?", varpå barnen svarade till exempel vänner eller föräldrar. Här har ett enda ord i formuleringen av frågan haft en betydande inverkan på vad barnen svarar.

3.2 En trygg, inkluderande miljö

En trygg, inkluderande miljö skapas för barnen där de får och vågar uttrycka sina synpunkter. Barnen ska få stöd med att uttrycka sina åsikter och tankar. Det är viktigt att se till att alla barn har möjlighet komma till tillfället och har möjlighet att delta. Ett tillgängligt utrymme reserveras vid behov. En inkluderande miljö skapas också av personen som genomför hörandet om hen har ett lättillgängligt sätt. Personen ska ha en saklig och respektfull inställning till mångfald och framförande av olika åsikter. Det är viktigt att känna igen och vara medveten om den egna maktpositionen och att försöka skapa en känsla av delaktighet för barnen under hörandetillfället. Man kan till exempel be barnen välja hur man arbetar i rummet. Vill barnen arbeta och diskutera på golvet eller vid ett bord?

För en trygg och inkluderande hörandemiljö är det viktigt att skapa en känsla av lugn, vilket kan säkerställas genom att reservera tillräckligt med tid för hörandet. Hörandet kan till exempel

ske i två delar med en rast eller paus mellan delarna. Om det under hörandet börjar verka som att man inte kommer att hinna gå igenom alla planerade ämnen eller frågor, är det bättre att lämna bort några frågor än att försöka skynda på situationen. Det är också bra att börja med enkla frågor och sedan gå vidare till svårare eller mera komplicerade frågor. Tillräckligt med tid bör reserveras, men hörandet ska framskrida enligt barnens ork.

Den fysiska miljön spelar också en roll i att skapa ett tryggt och inkluderande rum. Det är bra om hörandet kan genomföras i ett rum som barnen redan känner till och är tryggt, såsom gruppens eget rum, ett klassrum eller elevkårsrummet. Det är viktigt att en bekant vuxen närvarar tillsammans med de minsta barnen vid hörandetillfället, eftersom det bidrar till att skapa en trygg miljö. Man bör emellertid beakta att när det gäller äldre barn kan närvaron av en bekant vuxen, som en lärare, begränsa hur fritt barnen pratar om saker som till exempel har med skolan att göra.

3.3 Beaktande av alla barn vid hörandet

Hörandet ska genomföras på ett **kultur-, köns- och språkmedvetet sätt**. Alla barns åsikter ska höras och respekteras oberoende av barnens könsidentitet eller sexuella läggning, kulturella bakgrund eller språk.

Ett kulturmedvetet hörande innebär att barn från olika kulturella bakgrunder respekteras och att en icke-diskriminerande atmosfär skapas vid hörandet. Om personen som genomför hörandet behöver information om en viss kultur kan hen be en expert om stöd och råd, till exempel ifrågavarande grupps representationsorganisation. Ett könsmedvetet hörande innebär att den som genomför hörandet accepterar mångfalden av kön, sexuella läggningar och identiteter. Man ska inte anta ett barns kön baserat på hans utseende och en binär könsfördelning ska inte upprätthållas eller upprepas i hörandeprocessen. Man frågar till exempel inte: "Vad tycker pojkarna om det här?" utan man frågar i stället: "Vad tycker ni om det här?"

Ett språkmedvetet hörande innebär att hörandet sker med hänsyn till barnens språkkunskaper. Även om det är bäst att höra barnet på sitt eget modersmål, finns det inte alltid möjlighet till det. Ett hörande på daghemmets eller skolans verksamhets-språk fungerar i allmänhet tillräckligt bra. Vid behov kan en tolk användas. Språkmedvetenhet innebär också att man uppmunt- rar barnet att uttrycka sina tankar på sitt eget sätt och accepterar att flerspråkiga barn använder flera språk parallellt, där ord från flera olika språk kan förekomma i samma mening.

Det viktigaste är kommunikationen och barnets entusiasm för att uttrycka sina tankar. Den som genomför hörandet bör uppmuntra barnen att inte bara använda det språk som hörandet i huvudsak hålls på, utan även andra språk enligt behov. Dessutom bör barn som kommunicerar på något annat sätt än via tal också beaktas. Yngre barn uttrycker dessutom ofta sina

åsikter med gester som svar på direkta frågor. När barnen hörs ska man inte fästa uppmärksamhet vid eventuella muntliga eller skriftliga fel, utan göra sitt bästa för att förstå barnets budskap. Barnen ska uppmuntras att berätta, skriva eller diskutera på sina egna sätt.

Barnet stöds i att uttrycka sina åsikter genom hänsyn till barnets **ålder, utvecklingsnivå och förmågor**. Den som genomför hörandet ska sträva efter att låta alla komma till tals. Det är viktigt att antalet personer som genomför hörandet står i proportion till antalet barn. I regel är det bra om flera vuxna är närvarande när yngre barn hörs.

Det är viktigt att både yngre och äldre barn får möjlighet att påverka hur de uttrycker sig. Barn kan ha olika preferenser när det gäller kommunikation, och därför ska de ges möjlighet att uttrycka sig på olika sätt. Barnen kan ges möjlighet att berätta, skriva, rita, tala, gestikulera eller använda teckenspråk för att uttrycka sig. Man kan bra fråga barnen hur de själva vill bli hörda. Inom gruppen kan det finnas flera önskemål om sätten att delta i hörandet. Den som genomför hörandet ska inte anta att alla barn kan skriva eller uttrycka sig verbalt på ett rikt nyanserat sätt. Det kan finnas stora skillnader i skrivfärdigheterna hos i synnerhet barn i lågstadieåldern. Även äldre barn kan föredra att uttrycka sina åsikter muntligen eller genom att rita i stället för att skriva.

I barngruppen kan det också finnas tysta barn eller barn som drar sig undan. Den som genomför hörandet bör i förväg fundera på hur hen ska möta barn som uttrycker sin önskan att delta i hörandet men inte verkar delta aktivt. Ett barn som drar sig undan kan antingen behöva mer uppmärksamhet och stöd från en vuxen för att uttrycka sig, eller så kan hen behöva utrymme för att agera mer självständigt. För vissa barn är det viktigt att veta att andra barn inte läser, hör eller ser deras svar. Även om en vuxen anser att det verkar som om vissa barn inte deltar aktivt, kan det trots det vara viktigt för barnet att vara med i hörandet och det kan ge barnet en betydelsefull erfarenhet av delaktighet (Turja, 2020). Ett litet barn kan vara stolt över sitt deltagande och uppleva att hen har varit med om att göra något viktigt.

3.4 Dokumentation av barnens synpunkter

Att dokumentera barnens synpunkter är en process i flera steg. I en workshop där barnen själva får rita, skriva eller på annat sätt deltar i dokumentationen, står barnen själva för de viktigaste skriftliga anteckningarna. Det åligger den som genomför hörandet att se till att svaren har uppfattats på det sätt som barnen själva avsett. Därefter ska den som genomfört hörandet eller en annan aktör strukturera svaren så att de kan användas i den verksamhet för vilken hörandet genomfördes, till exempel vid beslutsfattande eller planering eller utveckling av en verksamhet.

För att barnens synpunkter ska vara till nytta vid beslutsfattandet bör man använda barnets perspektiv vid dokumentatio-

nen. Barnets perspektiv vid dokumentation innebär att svaren dokumenteras på det sätt som barnet har avsett och alla uppgifter som är relevanta för barnet skrivs ner. Den som genomför hörandet går under eller i slutet av hörandetillfället igenom barnens svar tillsammans med barnen, så att hen kan försäkra sig om att hen har förstått barnens svar på det sätt som barnen avsett. För att säkerställa att svaren förstås och antecknats korrekt kan den vuxna till exempel fråga: "Jag skrev så här, är det rätt?", "När du sa så här, menade du då...?", "Vill du berätta om den här teckningen?", "Kan du berätta mer om..." Detta är särskilt viktigt när barnet inte själv har skrivit sina svar på pappret, utan den vuxna har plockat ut svar till exempel från barnets tal eller teckningar. Ett barn kan säga att hen inte vill att något ska antecknas. I sådana fall ska den som genomför hörandet avstå från att anteckna och respektera barnets frivillighet att delta i undersökningen.

3.5 Att avsluta hörandet

I slutet av hörandet är det bra att komma ihåg att tacka barnen. Barnen kan få en liten present som tack för att de deltog, om den som genomför hörandet vill betona att hen uppskattar det arbete som barnen bidrog med under hörandet och att de tog sig tid för att vara med. I slutet av hörandet är det också bra att repetera varför svaren samlas in och vad som händer med svaren. Efter hörandet ska den vuxna också se till att barnen har en trygg plats att gå till. Till exempel på daghem eller i skolor är det bra att komma överens på förhand med personalen om vart barnen ska gå efter tillfället.

VIKTIGT att komma ihåg under hörandet:

- **Barnen har garanterats en trygg, inkluderande miljö.** En inkluderande och trygg miljö skapas för barnen där de kan och vågar uttrycka sina egna åsikter. Det är viktigt att se till att alla barn har möjlighet att delta och att utrymmet är lätt att komma till och vid behov tillgängligt.
- **Hörandet genomförs på ett kultur-, köns- och språkmedvetet sätt.** Vid hörandet ska barn från alla kulturella bakgrunder respekteras och en icke-diskriminerande miljö ska eftersträvas. Den som genomför hörandet ska acceptera mångfalden av kön, sexuella läggningar och identiteter. Vid hörandet ska en eventuell språkmångfald beaktas.
- **Barnet har fått stöd med att uttrycka sina åsikter genom hänsyn till barnets ålder, utvecklingsnivå och förmågor.** Den som genomför hörandet ska se till att allas röster blir hörda. Barnen ska stödas i att uttrycka sina åsikter och tankar.
- **Barnens synpunkter har dokumenterats på ett ändamålsenligt sätt.** Barnens synpunkter dokumenteras ur barnets perspektiv. Dokumentering ur barnets perspektiv innebär att svaren dokumenteras på det sätt som barnet har avsett och alla synpunkter som är relevanta för barnet skrivs ner.
- **Man har försäkrat sig om att deltagarnas synpunkter är korrekt uppfattade.** Under hörandet är det bra att diskutera med barnen om deras svar för att säkerställa att den som genomför hörandet har förstått svaren korrekt.

4 Efter hörandetillfället

4.1 Strukturering, analys och användning av materialet i beslutsfattandet

Efter hörandet finns det insamlat ett omfattande material. Materialet kräver strukturering, contextualisering och analys för att kunna användas för beslutsfattande, planering eller utveckling, eller annan verksamhet för vilken hörandet genomfördes. För att få fram det väsentliga i materialet så att synpunkterna kan användas på ett ändamålsenligt sätt i beslutsfattandet kan man behöva kunskap om olika analysmetoder. Barnens svar kräver ofta tolkning och contextualisering. När materialet analyseras bör man fundera över vad barnen har velat förmedla, vilka aspekter som är relevanta för hörandets ämne och syfte samt vilka frågor som är viktiga för barnen. Man kan också försöka tolka underförstådda teman i materialet, men man bör vara mycket noga med att inte modifiera eller övertolka barnens ord.

Om svarsbotten för workshoppar från projektet Befolkning i förändring (bild 1 och bilagorna 1, 2 och 3) har använts för insamlingen av material, är det enklaste sättet att strukturera materialet att klassificera svaren i enlighet med de ämnesområden och teman som använts: a) saker som gör mig glad, b) saker som känns tråkigt, c) önskemål och d) hälsningar till beslutsfattarna. Det är bra att lyfta fram likheter och skillnader i materialet och att skriva en sammanfattning. Om man vill fortsätta analysen bör olika undersökningsmetoder övervägas. Till exempel innehållsanalys (t.ex. Tuomi & Sarajärvi, 2018) och temaanalys (t.ex. Braun & Clarke, 2006) kan vara bra metoder för analys av material från workshoppar.

Efter att materialet har strukturerats och/eller analyserats ska det överlämnas till de instanser som har möjlighet att påverka beslutsfattandet i ärendet i fråga. Barnens synpunkter ska ha reella möjligheter att påverka beslutsfattandet, planering eller utveckling av verksamhet, och därför ska synpunkterna lämnas till de relevanta instanserna i god tid. Beslutsfattarna har en plikt att ta barnens synpunkter på allvar och att behandla barnens synpunkter likvärdigt med övriga synpunkter.

4.2 Återkoppling till barnen

Barnen ska ha reella möjligheter att påverka ett beslut, och det är viktigt att barnen får information hur deras synpunkter påverkade beslutsfattandet (Lundy, 2007). De som deltog i hörandet ska informeras om hur deras synpunkter påverkade

beslutsfattandet. Barnen informeras om varför ett visst beslut har fattats eller varför en viss lösning har valts. Barnen ska få bekräftat att deras synpunkter har beaktats och att det funnits rimliga skäl till det slutliga beslutet. Återkoppling av information till barnen är utmanande om barnen har deltagit anonymt i hörandet och man inte har samlat in kontaktuppgifter. Det är också svårt eller omöjligt att ge återkoppling om beslutet fattas först flera månader eller år efter hörandet. I dessa fall ska barnen under hörandet informeras om varför informationen inte kan lämnas tillbaka till dem och var de kan kontrollera hur deras svar har påverkat beslutsfattandet. Även om det inte alltid är möjligt att meddela om beslutet och motiveringarna för beslutet till precis samma barn som deltog i hörandet, kan informationen återlämnas till exempel till de aktörer genom vilka barnen valdes ut (skolan, daghemmet, ungdomsverksamheten, hobbyverksamheten eller organisationen).

4.3 Utvärdering av beslutet

Att fatta ett beslut eller att vidta åtgärder på basis av barnets synpunkter innebär inte att barnens förslag alltid godkänns som sådana. Även om hörandet har genomförts ur barnets perspektiv – det vill säga genom att lyfta fram barnets åsikter utifrån barnets egna utgångspunkter – kan man vid tolkningen av barnets svar och i beslutsfattandet använda ett barncentrerat perspektiv, det vill säga en vuxens perspektiv på barnets angelägenheter. Barnen som deltagit i beslutsprocessen måste dock informeras om skälen till varför en viss lösning valdes. Vid beslutsfattandet ska särskild uppmärksamhet fästas vid utsatta barngrupper. Det ska bedömas hur ett framtida beslut eller en framtida åtgärd påverkar dessa grupper av barn innan ett beslut fattas.

Den vuxna ansvarar alltid för att se till att beslutet beaktar sådant som barnet inte nödvändigtvis kan eller förmår beakta i sina svar på grund av sin ålder, erfarenhet eller utvecklingsnivå. Barnen som deltog i undersökningen Befolkning i förändring påpekar att det är viktigt att höra barns åsikter, men vill ändå påminna de vuxna att de beaktar barnens unga ålder i beslutet (bild 2). De vuxna ansvarar alltid för det slutliga beslutet.

Figur 2.

Budskap från barnen som deltog i projektet Befolkning i förändring till de vuxna om vad som är viktigt att komma ihåg när barn hörs.

VIKTIGT att komma ihåg efter hörandet:

- **Materialet har strukturerats i sådan form att det kan användas vid beslutsfattandet.** Den som genomfört hörandet eller en annan avtalad aktör ska samla barnens svar och strukturera dem så att de kan användas som stöd för beslutsfattandet eller planeringen av verksamheten.
- **Barnens synpunkter har vidarebefordrats till rätt aktörer.** Materialet ska levereras till de instanser som har möjlighet att påverka beslutsfattandet i ärendet.
- **Barnens synpunkter behandlas likvärdigt med övriga synpunkter i beslutsfattandet.** Barnens synpunkter ska ges verklig vikt vid beslutsfattandet och i berednings-, planerings- eller utvecklingsarbetet.
- **Barnen har fått veta hur deras synpunkter påverkat beslutsfattandet.** Barnens åsikter ska ha en inverkan på beslutsfattandet och barnen ska delges information om dessa effekter. Barnen ska informeras om varför ett visst beslut har fattats eller varför en viss lösning har valts.
- **Den vuxna ansvarar alltid för beslutet.** Den vuxna ansvarar alltid för att se till att beslutet beaktar sådant som barnet inte nödvändigtvis kan eller förmår beakta i sina svar på grund av sin ålder, erfarenhet eller utvecklingsnivå.

5 Kvalitetskriterier för hörande av barn

Kvalitetskriterier och en guide för hörande av barn publicerades i slutrapporten för forskningsprojektet Befolkning i förändring (Salovaara m.fl., 2023, s. 77–79). Kvalitetskriterierna fungerar som en checklista som hjälper den som genomför hörandet att kontrollera att alla nödvändiga aspekter har beaktats under de olika skedena av hörandeprocessen. Kvalitetskriterierna gör

det möjligt att kontrollera att hörandet genomförs ur barns perspektiv och på ett etiskt hållbart sätt. Kriterierna gör det också möjligt att bedöma kvaliteten på ett hörande som redan genomförts. Då man utvärderar de olika skedena i hörandeprocessen kan man bilda sig en helhetsuppfattning om kvalitén på hela hörandeprocessen.

Verksamhet	Otillräcklig Har inte uppnåtts	Nöjaktig Har uppnåtts i viss mån	God Har uppnåtts väl	Utmärkt Har uppnåtts mycket väl
Utgångspunkter för hörandet				
Hörande ur barns perspektiv				
Platsbaserat hörande				
En förhandsutredning om ämnet för hörandet har gjorts				
Särskilda åtgärder har vidtagits för att nå ut till barn med olika bakgrunder och utgångspunkter				
Barnen hörs av en person som är utbildad för uppgiften				
Etiska och lagstadgade aspekter av hörandet				
Nödvändiga tillstånd och samtycken har erhållits				
Barnen har informerats om hur deras personuppgifter samlas in, behandlas och lagras				
Barnen har fått information om hörandets ämne, syfte och metod				
Barnen har fått veta vem eller vilka som fungerar som publik				
Barnen har gett sitt eget samtycke till att delta				
Barnen har informerats om att hörandet är frivilligt				
Barnen har fått veta var de kan få mer information om hörandet och beslutsfattandet				
Risker som hörandet kan medföra har kartlagts och beaktats				

Verksamhet	Otillräcklig Har inte uppnåtts	Nöjaktig Har uppnåtts i viss mån	God Har uppnåtts väl	Utmärkt Har uppnåtts mycket väl
Barnens olika sätt att uttrycka sina åsikter under hörandet				
Barnen har garanterats en trygg, inkluderande miljö				
Hörandet har genomförts på ett kultur-, köns- och språkmedvetet sätt				
Barnet har fått stöd med att uttrycka sina åsikter genom hänsyn till barnets ålder, utvecklingsnivå och förmågor				
Den lämpligaste metoden för hörandet har valts för målgruppen				
Dokumentation av barnens synpunkter och fortsatta åtgärder				
Man har försäkrat sig om att deltagarnas synpunkter är korrekt uppfattade				
Barnens synpunkter har dokumenterats på ett ändamålsenligt sätt				
Materialet har strukturerats i sådan form att det kan användas vid beslutsfattandet				
Barnens synpunkter har vidarebefordrats till rätt aktörer				
Beaktande av barnens synpunkter i rätt tid vid beslutsfattandet				
Barnen har inkluderats redan i början av processen				
Barnens synpunkter behandlas likvärdigt med övriga synpunkter i beslutsfattandet				
Återkoppling av information till barnen och den vuxnas ansvar för beslutet				
Barnen har fått veta hur deras synpunkter påverkade beslutsfattandet				
Den vuxna ansvarar alltid för beslutet				

6 Källor

Aro, R., Aro, T., Hongisto, P., Kaarakainen, S-S., Kalland, M., Kyösti, A., Puumalainen, J., Salovaara, V., Varjo, J. & Volmari, S. (2023). *Väestömuutoksen vaikutukset varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämiseen: Kansalliset ja kansainväliset kokemukset, seurantaindikaattorit sekä lasten ja nuorten kuulemisen laatukriteeristö*. (Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 52). Undervisnings- och kulturministeriet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-961-5>

Barnombudsmannen (2023). *Barnbarometern*. Hämtad 10.11.2023 på adressen <https://lapsiasia.fi/sv/barnbarometern>

van Bijleveld, G.G, Bunders-Aelen, J. F.G., Dedding, C. W. M. (2020). Exploring the essence of enabling child participation within child protection services. *Child & family social work*. 25(2), s. 286–293.

Braun V. & Clarke V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Dataombudsmannens byrå. (2023a). Framsidan. Hämtad 16.11.2023 på adressen <https://tietosuoja.fi/sv/framsida>

Dataombudsmannens byrå. (2023b). Vad är en personuppgift? Hämtad 1.11.2023 på adressen <https://tietosuoja.fi/sv/vad-ar-en-personuppgift>

eOppiva & kansallinen lapsistrategia (2023). Lapsen oikeuksien viikko 20.-26.11.2023. Hämtad 20.11.2023 på adressen <https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/lapsen-oikeudet/>

Fagerström, I. & Östman, N. (2019). *Jag vill också vara med. Handbok för delaktighetsfrämjande processnätverk i arbete med barn och unga*. (FSKC rapporter 1). Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området & Mathilda Wrede-institutet. https://fskc.fi/Site/Data/2067/Files/Handbok_Delaktighet_FSKC_01_2019.pdf

Finlands officiella statistik [FOS]. (2023). 13vb -- Antalet barn som deltog i småbarnspedagogik per åldersgrupp, 2015–2021. Statistikcentralen. Hämtad 3.10.2023 på adressen https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin__vaka/statfin_vaka_pxt_13vb.px/

Finlands UNICEF (2023). Digitaltjänsten för UNICEF:s modell Barnvänlig kommun. Hämtad 15.9.2023 på adressen <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/kaytannon-esimerkit-kuulemisen-menetelmista>

Gerrits, M. H., Goudena, P. P., & van Aken, M. A. G. (2005). Child–parent and Child–peer Interaction: Observational Similarities and Differences at age Seven. *Infant and Child Development*, 14(3), 229–241. <https://doi.org/10.1002/icd.377>

Hart, R. (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. UNICEF Innocenti Essays 4. International Child Development Centre of Unicef. <https://www.unicef-irc.org/publications/100-childrens-participation-from-tokenism-to-citizenship.html>

Helavirta, S. (2007). Lasten tutkimushaastattelu: Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainottelua. *Yhteiskuntapolitiikka*-YP, 72(6), 629–640. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117416>

Hipp, T. & Palsanen K. (2014). *Lasten osallistumisen etiikka – lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä*. Kymmenen periaatetta. Centralförbundet för barnskydd. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf

Hjärnförbundet (2023). Esteetön viestintä. Hämtad 16.10.2023 på adressen <https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatio-keskus/kehityksellinenkieliharjo/ohjaus-ja-neuvonta/esteeton-viestinta/>

livonen, E., & Pollari, K. (2021). *Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille* (Publikationer från statsrådets kansli 5). Statsrådets kansli. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>

livonen, E., & Pollari, K. (2022). *Bättre beslut genom bedömning av konsekvenserna för barn – Bedömning av konsekvenserna för barn, barnbudgetering samt barn och unga som informationsproducenter inom välfärdsområdet : Anvisning för beslutsfattare, ungdomsfullmäktige och tjänsteinnehavare inom välfärdsområdena* (Publikationer från statsrådets kansli 2). Statsrådets kansli. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-076-9>

Institutet för hälsa och välfärd [THL] (2023a): Hälsa i skolan-enkäter. Hämtad 14.11.2023 på adressen <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/statistik-och-data/statistik-efter-amne/barn-unga-och-familjer/valbefinnandet-bland-barn-och-unga-enkaten-halsa-i-skolan>

Institutet för hälsa och välfärd [THL] (2023b). Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireilletulo. Uppdaterad: 30.5.2023 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo>

Kalland, M. (2020). Lapsen osallisuus päiväkodin arjessa. I verket Pakanen, A. (red.), *Varhaiskasvatuksen opettajan kalenteri 2020–2021*. PS-kustannus.

Kirby, P. Lanyon, C., Cronin, K. & Sinclair, R. (2003). *Building culture of participation. Involving children and young people in policy, serviceplanning, delivery and evaluation. A Handbook*. National Children's Bureau. Department for Education and Skills.

Kyösti, A., Kaarakainen, S-S., Volmari, S., Wallenius, T. J., Merikukka, M., Salovaara, V., Kalland, M., Varjo, J., & Virtanen, P. (2023). *Muuttuva väestö: Väestömuutoksen vaikutukset varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetukseen*. (Itlas rapporter och utredningar 1). Itla – Självständighetsjubileets barnstiftelse.

L 2007/417. Barnskyddslag. <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417>

L 731/1999. Finlands grundlag. <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>

Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942.

Nilsson, S., Björkman, B., Almqvist, A-L., Almqvist, L., Björk-Willén, P., Donohue, D., Enskär, K., Granlund, M., Huus, K. & Hvit, S. (2015). Children's voices – Differentiating a child perspective from a child's perspective. *Developmental Neurorehabilitation*, 18(3), 162–168. <https://doi.org/10.3109/17518423.2013.801529>

Programmet för utveckling av barn- och familjetjänster (2018). LAVA. *Lapsivaikutusten arviointi*. <https://www.julkari.fi/handle/10024/136377>

Russell, A., Pettit, G. S., & Mize, J. (1998). Horizontal Qualities in Parent–Child Relationships: Parallels with and Possible Consequences for Children's Peer Relationships. *Developmental Review*, 18(3), 313–352. <https://doi.org/10.1006/drev.1997.0466>

Rädda Barnen rf. (2023a). *Katsele palveluita lapsen silmin – työkirja*. <https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/11/16142112/katsele-palveluita-lapsen-silmin-tyokirja-valmis.pdf>

Rädda Barnen rf. (2023b). *Muistilista lasten kohtaamiseen*. https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2023/06/19101744/kohtaamisen-muistilista_huoneentaulu.pdf

S 60/1991. Yleissopimus lapsen oikeuksista. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Salovaara, V., Hongisto, P., Kalland, M. & Puumalainen, J. (2023). Lasten ja nuorten ääni varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen muutoksissa. I verkett Aro, R., Aro, T., Hongisto, P., Kaarakainen, S-S., Kalland, M., Kyösti, A., Puumalainen, J., Salovaara, V., Varjo, J. & Volmari, S. *Väestömuutoksen vaikutukset varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämiseen. Kansalliset ja kansainväliset kokemukset, seurantaindikaattorit sekä lasten ja nuorten kuulemisen laatukriteeristö* (s. 38–91) (Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 52). Undervisnings- och kulturministeriet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-961-5>

Save the Children (2021). *The Nine Basic Requirements for Meaningful and Ethical Children's Participation*. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/basic_requirements-english-final.pdf

Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117. <https://doi.org/10.1002/chi.617>

Statens ungdomsråd (2023). Ungdomsbarometern. Hämtad 14.11.2023 på adressen <https://tietoanuorista.fi/nuoriso-barometri/>

Stenvall, E. (2020). *Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa. Osa 2: Osallisuuden toteutuminen lapsistrategian valmistelussa* (Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 39). Social- och hälsovårdsministeriet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8435-6>

Stenvall, E., Tiitinen, L., Saarinen, L., Pollari, P. & Sirtamo, J. (2021). *Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille*. (Publikationer från 6). Statsrådets kansli.

Tulensalo, H., Kalliomeri R., & Laimio, J. (2021). *Kohti lapsen näköistä osallisuutta*. Rädda Barnen rf. <https://www.pelastakaalapset.fi/lapsilta-opittua/lapsilta-opittua/osallisuus/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja/>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uud. laitos). Tammi.

Turja, L. (2010). Lapsset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. I verkett Turja, L. & Fonsén, E. (red.), *Suuntana laadukasvarhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa*. (s. 30–47) Suomen Varhaiskasvatus ry.

Turja, L. (2020). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. I verkett Hujala, E. & Turja, L. (red.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 38–55). (5:e upplagan). PS-kustannus.

Unicef och Rädda barnen (2023). *Opas lasten näkemysten kuulemiseen*. Hämtad 25.10.2023 på adressen <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/nykytilan-kartoituksella-arvioidaan-kunnan-lapsiystavallisuuden-tilaa/opas-lasten>

Weckström, E. (2021). *Kertoen rakennettu – toimien toteutettu: Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuurin rakentaminen varhaiskasvatuksessa*. Doktorsavhandling. Östra Finlands universitet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4288-3>

7 Bilagor

BILAGA 1.

Svarsbotten på finska för hörande av barn, utvecklat för workshoppar i forskningsprojektet Befolkning i förändring.

 Kertokaa...	 Minut tekee iloiseksi...	 Viesti aikuisille/päätäjille...
 Minua harmittaa...	 Jos saisin toivoa...	

BILAGA 2.

Svarsbotten på svenska för hörande av barn, utvecklat för workshoppar i forskningsprojektet Befolkning i förändring.

 <p>Berätta...</p>	 <p>Det här gör mig glad...</p>	 <p>Meddelande till de vuxna eller till dem som bestämmer...</p>
 <p>Det här känns tråkigt...</p>	 <p>Om jag fick önska...</p>	

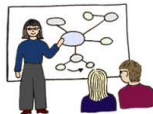

BILAGA 3.

Svarsbotten på nordsamiska för hörande av barn, utvecklat för workshoppar i forskningsprojektet Befolkning i förändring.

 <p>Muitalehket...</p>	 <p>Mu dahká ilolažžan...</p>	 <p>Sátni rávesolbmuide/ mearrideaddjiide...</p>
 <p>Mu váivvida...</p>	 <p>Jus oaččošin sávvat...</p>	

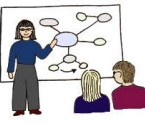

BILAGA 4.

Modell på finska för att åskådliggöra hörandeprocessens skeden, utvecklat för workshoppar i forskningsprojektet Befolkning i förändring.

<p>Tutkimuksen aihe, tavoite ja menetelmät</p> <p>Aihe: Lapsivaikutusten arviointi, lasten ja nuorten kuuleminen.</p> <p>Tavoite: Tutkimusta tehdään, jotta lasten ja nuorten näkemykset tulisivat paremmin esiin.</p> <p>Menetelmä: Työpajoja lasten ja nuorten kanssa.</p> 	<p>Anonymiteetti</p> <p>Saat osallistua työpajaan täysin nimettömästi. Se tarkoittaa, että sinun ei tarvitse kertoa nimeäsi, ikääsi tai muita asioita, jos et halua.</p> <p>Kaikki tiedot käsitellään anonymisti. Se tarkoittaa, että nimesi ei tule esiin missään raportissa.</p>	<p>Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista</p> <p>Voit kieltäytyä työpajaan osallistumisesta tai keskeyttää työpajaan osallistumisen milloin tahansa työpajan aikana.</p> <p>Sinun ei tarvitse kertoa, miksi et halua osallistua. Kieltäytyminen ei vaikuta sinuun kielteisesti.</p>
<p>Saa kysyä!</p> <p>Voit kysyä meiltä mitä tahansa tutkimuksesta ennen työpajaa, työpajan aikana tai sen jälkeen.</p> 	<p>Mitä tapahtuu työpajan jälkeen?</p> <p>Tutkimuksesta valmistuu tieteellisiä julkaisuja, joiden kautta jaetaan uutta tietoa.</p> <p>Aiheesta pidetään myös esityksiä ja annetaan opetusta.</p>	<p>Haluatko osallistua?</p>

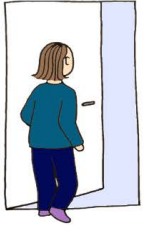

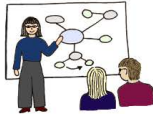

BILAGA 5.

Modell på svenska för att åskådliggöra hörandeprocessens skeden, utvecklat för workshoppar i forskningsprojektet Befolkning i förändring.

<p>Forskningens tema, syfte och metod</p> <p>Tema: Barnkonsekvensbedömning, hörande av barn och unga.</p> <p>Syfte: Forskningen görs för att föra fram barns och ungas åsikter.</p> <p>Metod: Workshoppar/diskussioner med barn och unga.</p> 	<p>Anonymitet</p> <p>Du får delta helt anonymt. Det betyder att du inte behöver berätta ditt namn, ålder eller andra saker om dig själv om du inte vill.</p> <p>All information behandlas anonymt. Det betyder att ditt namn inte kommer fram då vi berättar om resultaten.</p>	<p>Det är helt frivilligt att delta i forskningen</p> <p>Du behöver inte delta i diskussionen, och du när som helst avbryta eller bestämma att du inte vill delta i diskussionen.</p> <p>Du behöver inte berätta varför du inte vill delta. Det händer inget tråkigt om du inte deltar.</p>
<p>Du får fråga!</p> <p>Du får fråga oss vad som helst före diskussionen, under diskussionen eller efter diskussionen.</p> 	<p>Vad händer efter diskussionen?</p> <p>Vi skriver vetenskapliga publikationer, rapporter och andra texter, så att vi sprider ny kunskap.</p> <p>Vi berättar också om resultaten för andra och undervisar om temat.</p>	<p>Vill du delta?</p>

BILAGA 6.

Modell på nordsamiska för att åskådliggöra hörandeprocessens skeden, utvecklat för workshoppar i forskningsprojektet Befolkning i förändring.

<p>Dutkamuša fáddá, mihttomearri ja metodat</p> <p>Fádda: Mánnváikkusaid árvoštallan, mánáid ja nuoraid gullan.</p> <p>Mihttomearri: Dutkamuš dahkkojuvvo, vai mánáid ja nuoraid oainnut boadášedje buorebut ovdan.</p> <p>Metoda: Bargobájit mánáiguin ja nuoraiguin.</p> 	<p>Anonymitehta</p> <p>Oaččut oassálastit bargobádjái ollásit anonyman. Dat mearkkaša, ahte don it dárbbas mitalit iežat nama, agi dahje eará áššiid, jus it háliit.</p> <p>Buot dieđut giedahallojuvvojit anonyman. Dat mearkkaša, ahte du namma ii boade ovdan mange raporttas.</p>	<p>Dutkamušii oassálastin lea ollásit eaktodáhtolaš</p> <p>Sáhtát biehttalit oassálastimis bargobádjái dahje gaskkalduhttit bargobádjái oassálastima goas ihkinassii bargobáji áigge.</p> <p>Don it dárbbas mitalit, manne it háliit oassálastit. Biehttaleapmi ii váikkut dutnje negatiivvalaččat.</p>
<p>Jeara fal!</p> <p>Sáhtát jearrat mus maid ihkinassii dutkamuša birra ovdal bargobáji, bargobáji áigge dahje dan manjá.</p> 	<p>Mii dáhpáhuvvá bargobáji manjá?</p> <p>Dutkamušas gárvánit diedalaš publikašuvnnat, maid bokte juohkit odđa dieđuid.</p> <p>Fáttá birra dollojuvvojit maddái ovdanbuktimat ja addojuvvo oahpahus.</p>	<p>Háliidatgo oassálastit?</p>

BILAGA 7.

Modell för att åskådliggöra hörandeprocessens skeden, utvecklat för workshoppar i forskningsprojektet Befolkning i förändring.

